

Stosowanie kodeksu karnego w postępowaniach dyscyplinarnych

1. *Wstęp.* Wśród przedstawicieli nauki prawa na przestrzeni ostatnich lat coraz bardziej powszechne jest przekonanie, że postępowanie dyscyplinarne stanowi specyficzny rodzaj procedury, której podstawowym celem jest realizacja odpowiedzialności dyscyplinarnej jako szczególnej formy odpowiedzialności represyjnej. To niewątpliwie swoisty dogmat, gdyż niezwykle trudno kwestionować zasadność takiego ujmowania postępowania dyscyplinarnego. Nie będzie nadużyciem teza, że jakakolwiek próba podjęcia analizy istoty postępowania dyscyplinarnego, której brakuje wnikliwego zbadania istoty samej odpowiedzialności dyscyplinarnej, obarczona jest metodologicznym błędem, którego nie sposób na późniejszym etapie badań naprawić przez formułowanie dodatkowych warunków i założeń badawczych. Terminy „odpowiedzialność dyscyplinarna” i „postępowanie dyscyplinarne” stanowią pojęcia nierozzerwalnie ze sobą powiązane do tego stopnia, że występuje swoisty mariaż tych dwóch bytów prawnych. Prawidłowa ocena zakresu odpowiedzialności dyscyplinarnej i przyjętego w danym ustawodawstwie modelu postępowania nie tylko wymaga równoczesnego uwzględnienia kształtu przepisów materialnych i proceduralnych, ale ponadto niezbędna jest analiza funkcji odpowiedzialności dyscyplinarnej i celów postępowania dyscyplinarnego. Oddzielanie procedury od materialnej podstawy odpowiedzialności należy uznać za zabieg w całej rozciągłości niewłaściwy.

Nie sposób jednak nie dostrzec, że choć problematyka odpowiedzialności i postępowania dyscyplinarnego wielokrotnie znalazła uznanie wśród badaczy, to jednak przedstawienie tych zagadnień najczęściej ogranicza się do opisu treści ustawy, w której uregulowano instytucje prawa dyscyplinarnego. Problematyka stosowania przepisów prawa karnego materialnego w postępowaniach dyscyplinarnych pozostaje wciąż na marginesie dociekań doktryny. Przyczyną takiego stanu jest zapewne fakt niezwykle skomplikowanego charakteru samej odpowiedzialności dyscyplinarnej, jak też nikłego występowania w ustawach odwołania do treści przepisów kodeksu karnego, co będzie przedmiotem dalszej analizy. Artykuł ma zatem na celu podjęcie próby ustalenia normatywnych podstaw stosowania przepisów kodeksu karnego w postępowaniach dyscyplinarnych.

Przed zaprezentowaniem tego zagadnienia konieczne jest jednak poczynienie trzech wyjściowych założeń. Po pierwsze, w tytule zamieszczono sformułowanie „stosowanie kodeksu karnego”, przy czym przez to pojęcie należy rozumieć wyłącznie odpowiednie stosowanie obowiązującego kodeksu karnego.

Wzgląd na lapidarność sformułowania tytułu, a także znaczenie formuły „odpowiedniego stosowania przepisów” stanowi w opinii autora wystarczający argument, aby zrezygnować z przymiotnika. Po drugie, wywód będzie prowadzony przede wszystkim w odniesieniu do wielu postępowań dyscyplinarnych – bez szczegółowego odniesienia do analizy określonej grupy zawodowej. Zarówno odpowiedzialność dyscyplinarną, jak też postępowanie dyscyplinarne należy w każdym przypadku analizować na podstawie przepisów konkretnej pragmatyki służbowej. Tym niemniej przekrojowy charakter opracowania uzasadnia, aby odstąpić od tej reguły i przedstawiać wnioski przez dokonanie syntetycznego przedstawienia zagadnienia. Nie istnieje i nie może istnieć postępowanie dyscyplinarne analizowane *in abstracto*, lecz zawsze w odniesieniu do konkretnego stanu normatywnego, na podstawie którego analizowany jest kształt postępowania wobec przedstawiciela zawodu podlegającego odpowiedzialności dyscyplinarnej. Skutkiem tego jest przyjęcie trzeciego założenia, zgodnie z którym szczegółowym przedmiotem wywodu nie będzie wyczerpująca analiza każdej z instytucji prawnych (przedawnienie, społeczna szkodliwość, postaci winy, formy i stadia popełnianych przestępstw, zbieg czynów), lecz raczej zasygnalizowanie wybranych problemów. Pozwoli to podkreślić i uwypuklić znaczenie zagadnienia stosowania przepisów kodeksu karnego, a równocześnie ułatwi sformułowanie syntetycznych wniosków. Nie ma wątpliwości, że każda z wymienionych instytucji prawa karnego materialnego zasługuje, aby uczynić ją przedmiotem osobnych studiów w kontekście przepisów dyscyplinarnych.

2. *Stosowanie przepisów kodeksu karnego – rozważania modelowe.* W polskim systemie prawnym trudno precyzyjnie określić liczbę aktów normatywnych zawierających przepisy przewidujące odpowiedzialność dyscyplinarną. Odpowiedzialność dyscyplinarna nie została bowiem uregulowana w jednym akcie prawnym, lecz jej podstawy zamieszczono w różnych aktach normatywnych. Dokonany przegląd stanu prawnego wskazuje, że przepisy te rozproszone są przynajmniej w 67 ustawach oraz 53 aktach normatywnych niższego rzędu. Przyczyną trudności związanych z dokładnym określeniem liczby tych ustaw jest fakt, że wiele z nich zawiera przepisy, które z uwagi na problemy terminologiczne trudno w sposób jednoznaczny zakwalifikować, że dotyczą odpowiedzialności dyscyplinarnej lub też nie statuuje jej podstaw. Przepisy regulujące postępowanie dyscyplinarne przewidziano w wielu istotnych sferach działalności człowieka, takich jak: wymiar sprawiedliwości i zawody prawnicze, administracja państwowa, zawody medyczne, żołnierze i inne służby mundurowe, nauka i oświata, obrót nieruchomościami i finansami, a także innych grup zawodowych¹.

Liczba aktów normatywnych, jak też ich rodzaj, zmienia się z każdym rokiem, przy czym w przepisach znaczącej większości z tych ustaw można wyróżnić rozdział poświęcony odpowiedzialności dyscyplinarnej. Jednak pomimo wielu różnic w zakresie szczegółowych zasad odpowiedzialności dyscyplinarnej

¹ Kompleksowy wykaz wszystkich aktów normatywnych zob. P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 487–525. Z przeglądu przepisów wynika, że odpowiedzialności dyscyplinarnej w Polsce podlegają osoby wykonujące ok. 110 profesji (co najmniej 3 500 000 osób).

struktura takich rozdziałów najczęściej jest podobna, ponieważ ustawodawca zamieszcza w nich normy regulujące zarówno materialne podstawy odpowiedzialności, tryb procesowy jej realizowania, jak też normy o charakterze wykonawczym. W przepisach ustaw dyscyplinarnych można najczęściej wyróżnić normy regulujące definicję przewinienia dyscyplinarnego, katalog kar dyscyplinarnych, status organów orzekających i innych uczestników postępowania, zasady procesowe, tryb postępowania, wyznaczniki postępowania dyscyplinarnego oraz procedurę wykonania orzeczenia dyscyplinarnego.

Podkreślenia wymaga sporny charakter odpowiedzialności dyscyplinarnej, przy czym niewątpliwie wspólne jest stanowisko, że odpowiedzialność ta stanowi rodzaj odpowiedzialności o charakterze represyjnym². Natomiast wśród przedstawicieli doktryny nie udało się ustalić jednolitego poglądu na temat stosunku odpowiedzialności dyscyplinarnej do innych rodzajów odpowiedzialności prawnej. Trudno też oczekiwać, aby w najbliższej przyszłości przecięto wszystkie dyskusje i zakwalifikowano odpowiedzialność dyscyplinarną jako odpowiedzialność o charakterze karnym, pracowniczym bądź też ewentualnie jako odpowiedzialność administracyjną. W niniejszym artykule prezentowane jest stanowisko, że odpowiedzialność dyscyplinarna powinna być na gruncie obowiązujących przepisów zaliczana do sfery odpowiedzialności represyjnej obok odpowiedzialności wykroczeniowej, karnoskarbowej, nieletnich lub podmiotów zbiorowych, jako samoistny rodzaj odpowiedzialności prawnej.

Samodzielny i niezwykle niejednorodny charakter odpowiedzialności dyscyplinarnej nie wyklucza twierdzenia, że niektóre jej cechy wskazują na powiązanie z innymi gałęziami prawa. Samo występowanie surowej sankcji, kryteria jej przypisania, struktura przewinienia dyscyplinarnego, cel odpowiedzialności dyscyplinarnej i stopień represyjności przepisów przewidujących kary dyscyplinarne może natomiast oznaczać, że odpowiedzialność dyscyplinarna wykazuje powiązanie z odpowiedzialnością karną. Z kolei sposób nawiązania stosunku prawnego w niektórych pragmatykach służbowych, naruszanie obowiązków jako podstawa odpowiedzialności, rodzaj wymierzonej sankcji w postaci ograniczenia lub pozbawienia prawa do wykonywania zawodu, może prowadzić do wniosku, że jest to swoisty rodzaj odpowiedzialności pracowniczej. Natomiast geneza odpowiedzialności, rola i znaczenie władztwa zakładowego, występowanie samorządów zawodowych czy też wpływ orzeczenia dyscyplinarnego na treść stosunku administracyjnego między obwinionym a organem wykonującym władztwo publiczne z występującym stosunkiem nadrzędności i podporządkowania obwinionego wobec organów samorządu prowadzi do wniosku o zbieżności odpowiedzialności dyscyplinarnej z administracyjną. Z kolei postępowania dyscyplinarne są jednym z rodzajów postępowań represyjnych, których głównym celem jest realizacja przepisów określających podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej, i należy je ujmować jako postępowania karne *sensu largo*, ponieważ wykazują wiele podobieństw do postępowań w przedmiocie przestępstw, a zatem postępowań karnych *sensu stricto*.

² Szerzej zob. T. Sroka, *Realizacja zasady określoności czynu zabronionego z art. 42 ust. 1 Konstytucji na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej*, Forum Prawnicze 2013, nr 6, s. 3–4 i cyt. lit.

Odmienne podstawy odpowiedzialności sprawia, że nie można ich utożsamiać z postępowaniami karnymi dotyczącymi przestępstw, nawet jeżeli w postępowaniach dyscyplinarnych stosuje się w szerokim zakresie przepisy kodeksu postępowania karnego³. Nie zmienia to jednak faktu, że obwiniony w postępowaniu dyscyplinarnym występuje w roli analogicznej do oskarżonego w postępowaniu karnym, a w postępowaniu dyscyplinarnym stosowane są niemal wszystkie zasady procesowe wypracowane na gruncie postępowania karnego. Tym samym pomimo tego, że postępowania dyscyplinarne nie stanowią sądowego wymiaru sprawiedliwości w znaczeniu konstytucyjnym, to jednak stosowany jest w nich w szerokim zakresie standard strasburski oraz konstytucyjny. W swoim orzecznictwie Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie podkreślał⁴, że w postępowaniach dyscyplinarnych dopuszczalne jest stosowanie mniejszych gwarancji dla oskarżonego niż w postępowaniu karnym, choć powinny być respektowane podstawowe gwarancje wynikające m.in. z rozdziału II Konstytucji, takie jak domniemanie niewinności, prawo do obrony lub prawo do zaskarżania orzeczeń wydanych w pierwszej instancji.

3. *Formuła odpowiedniego stosowania przepisów kodeksu karnego.* Z przeglądu aktów normatywnych wynika, że ustawodawca niezwykle rzadko zamieszcza w przepisach dyscyplinarnych normę nakazującą, aby w sprawach nieuregulowanych w ustawach stosować instytucje i przepisy kodeksu karnego. Najczęściej następuje to przez użycie formuły: „W sprawach nieuregulowanych oraz w ustawie do postępowania w przedmiocie odpowiedzialności zawodowej stosuje się odpowiednio przepisy rozdziałów I–III i art. 53 ustawy z 6.06.1997 r. – Kodeks karny”. Aktualnie tak skonstruowaną klauzulę zawierają przepisy siedmiu ustaw⁵. Uważna obserwacja zamierzeń legislacyjnych ustawodawcy wskazuje jednak, że liczba ta w najbliższym czasie może się zwiększyć. Z kolei

³ W systemie prawnym obowiązują: 42 ustawy przewidujące odpowiednie stosowanie przepisów kodeksu postępowania karnego, 4 ustawy przewidujące odpowiednie stosowanie przepisów kodeksu postępowania administracyjnego głównie przed sądem w ramach kontroli administracyjnej, 6 ustaw nakazujących stosowanie przepisów kodeksu postępowania cywilnego o apelacji. W pozostałych aktach nie występuje klauzula odpowiedniego stosowania.

⁴ Linie tę wyznaczają wyroki TK: z 8.12.1998 r., K 41/97, OTK 1998, nr 7, poz. 117; z 27.02.2001 r., K 22/00, OTK 2001, nr 3, poz. 48; z 19.03.2007 r., K 47/05, OTK-A 2007, nr 3, poz. 27; z 29.06.2010 r., P 28/09, OTK-A 2010, nr 5, poz. 52.

⁵ Art. 112 pkt 2 ustawy z 2.12.2009 r. o izbach lekarskich (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 522); art. 88 pkt 2 ustawy z 1.07.2011 r. o samorządzie pielęgniarek i położnych (Dz.U. Nr 174, poz. 1038 ze zm.); art. 62 ust. 1 pkt 2 ustawy z 21.12.1990 r. o zawodzie lekarza weterynarii i izbach lekarsko-weterynaryjnych (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 1479); art. 72 pkt 2 ustawy z 27.07.2001 r. o diagnostyce laboratoryjnej (t.j. Dz.U. z 2014 r., poz. 174); art. 62 ust. 1 pkt 2 ustawy z 19.04.1991 r. o izbach aptekarskich (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 1496); art. 95n ustawy z 26.05.1982 r. – Prawo o adwokaturze (t.j. Dz.U. z 2015 r., poz. 615 ze zm.); art. 74¹ ustawy z 6.07.1982 r. o radcach prawnych (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 233 ze zm.). Warto podkreślić, że w ustawach regulujących status adwokatów i radców prawnych formułę odpowiedniego stosowania przepisów kodeksu karnego wprowadziła dopiero ustawa z 7.11.2014 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze oraz niektórych innych ustaw (Dz.U., poz. 1778), która weszła w życie 25.12.2014 r.

w art. 171 zd. 1 ustawy regulującej status prokuratorów⁶ przyjęto rozwiązanie, zgodnie z którym: „W sprawach nieuregulowanych w niniejszej ustawie: 1) do postępowania dyscyplinarnego stosuje się odpowiednio przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego oraz części ogólnej ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, z uwzględnieniem odrębności wynikających z charakteru postępowania dyscyplinarnego”.

W doktrynie oraz w orzecznictwie nie kwestionuje się formuły odpowiedniego stosowania przepisów ustawowych. Bez wątpienia właśnie dzięki odpowiedniemu stosowaniu można zamieścić w danym akcie normatywnym tekst mniejszych rozmiarów, zawierający zwięzłe sformułowania, a zatem łatwiejsze jest stosowanie aktu normatywnego w praktyce wymiaru sprawiedliwości⁷. Klauzula ta niewątpliwie w istotnym stopniu wzmacnia spójność systemu prawnego lub nawet poszczególnych instytucji, nie wspominając o przydatności tego zwrotu w harmonizacji czy unifikacji różnych gałęzi prawa. Formuła ta ma również swoje źródło w przepisach rangi ustawowej, ponieważ w myśl § 156 z.t.p.⁸, jeżeli zachodzi potrzeba osiągnięcia skrótowości tekstu lub zapewnienia spójności regulowanych instytucji prawnych, w akcie normatywnym można posłużyć się odesłaniami. Warto podkreślić, że posługiwanie się tą formułą wymaga podjęcia decyzji, czy dany przepis należy w konkretnych okolicznościach z uwagi na brak precyzyjnej regulacji zastosować wprost, a zatem bez wprowadzenia zmian, czy wreszcie należy zastosować go z modyfikacjami. Niekiedy należy zauważyć, że cele danej regulacji lub funkcje, jakie spełnia odpowiedzialność dyscyplinarna, wskazują, że nie należy w ogóle przepisu stosować⁹. Niezależnie od trudności związanych z wyborem jednego z trzech wariantów nie można utożsamiać pojęć „odpowiednie stosowanie” i „stosowanie wprost”. W teorii prawa nie udało się wypracować jednolitej koncepcji istoty odpowiedniego stosowania. Dominuje jednak stanowisko, że „odpowiednie stosowanie” to przykład analogii z polemicznymi stanowiskami dotyczącymi stwierdzenia, czy jest to *analogia legis* czy *analogia iuris*. Odpowiednie stosowanie to zawsze określony katalog sytuacji, w których trudno wskazać jednoznaczną normę, przy czym nie oznacza to, że taka norma nie istnieje. W ustawodawstwie dyscyplinarnym zamieszczenie odpowiedniej klauzuli zezwalającej na odpowiednie stosowanie przepisów kodeksu karnego czy też przepisów kodeksu postępowania karnego opiera się na przekonaniu, że należy stosować te przepisy, które wykazują określone podobieństwo postępowania dyscyplinarnego do postępowania karnego.

Niekiedy ustawodawca nie zamieszcza klauzuli o odpowiednim stosowaniu, lecz jedynie określone przepisy o konstrukcji rodem zaczerpniętej z kodeksu

⁶ Ustawa z 28.01.2016 r. – Prawo o prokuraturze (Dz.U., poz. 177 ze zm.).

⁷ Szerzej zob. M. Hauser, *Odpowiednie stosowanie przepisów prawa – uwagi porządkujące*, Przegląd Prawa i Administracji 2005, nr LX, s. 151–168 i cyt. lit.; P. Czarnecki, *Odpowiednie stosowanie przepisów prawa karnego w postępowaniach represyjnych*, [w:] *Postępowanie karne a inne postępowania represyjne*, red. P. Czarnecki, Warszawa 2016, s. 14 i cyt. lit. Uchwała SN z 30.01.2000 r., I KZP 50/00, OSNKW 2000, nr 3–4, poz. 16.

⁸ Załącznik do rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z 20.06.2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz.U. Nr 100, poz. 908).

⁹ J. Nowacki, *Odpowiednie stosowanie przepisów prawa*, PiP 1964, nr 3, s. 374.

karnego¹⁰. Podkreślenia wymaga również fakt, że ustawodawca nawet w ustawie, która zawiera wyraźne odesłanie do odpowiedniego stosowania przepisów kodeksu karnego, mimo wszystko umiejscawia regulację stanowiącą kopię rozwiązań z kodeksu karnego.

4. *Stosowanie przepisów prawa karnego materialnego w poglądach doktryny i orzecznictwie sądów dyscyplinarnych.* Niewiele jest aktów normatywnych zawierających formułę odpowiedniego stosowania przepisów kodeksu karnego w przepisach dyscyplinarnych. Tym niemniej także na gruncie ustaw, w których nie występuje klauzula odpowiedniego stosowania przepisów kodeksu karnego, wśród przedstawicieli dominuje przekonanie o konieczności stosowania albo przepisów tego kodeksu, albo innych instytucji (zasad) prawa karnego materialnego. Podkreślenia wymaga fakt, że nie wskazuje się żadnej podstawy normatywnej, która mogłaby stanowić podstawę do formułowania tezy o stosowaniu tych przepisów.

Eleonora Zielińska twierdzi, że „odesłanie do prawa karnego procesowego, rozumianego jako wskazanie sposobów realizacji prawa karnego materialnego, oznacza, iż intencją ustawodawcy jest, aby w prawie dotyczącym odpowiedzialności zawodowej obowiązywały również odpowiednio zasady prawa karnego”¹¹. Pogląd ten należy zaakceptować, ponieważ zasady te wynikają z istoty powiązania prawa karnego materialnego i prawa karnego procesowego. Trudno wyobrazić sobie właściwe i zgodne z intencją ustawodawcy stosowanie przepisów proceduralnych, których celem jest realizacja przepisów materialnych, gdyby odmówić zastosowania przepisów określających podstawy odpowiedzialności.

W ocenie J.R. Kubiak i J. Kubiak zasadne jest stosowanie przepisów kodeksu karnego z uwagi na fakt, że w postępowaniach tych stosuje się przepisy tego kodeksu¹². Autorzy powołują się na zbliżoną strukturę konstrukcji przewinienia dyscyplinarnego do przestępstwa oraz przesłanek przypisania odpowiedzialności dyscyplinarnej i odpowiedzialności karnej.

¹⁰ Przykładowo, art. 16 ust. 3. ustawy z 9.10.2009 r. o dyscyplinie wojskowej (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 772) stanowi kopię art. 1 § 3 k.k. (wina jako przesłanka odpowiedzialności). Podobnie art. 132a ustawy z 6.04.1990 r. o Policji (t.j. Dz.U. z 2015 r., poz. 355 ze zm.) jest dosłownym odzwierciedleniem art. 9 § 1 i 2 k.k. (umyślność i nieumyślność czynu). Z kolei art. 751 ust. 2. ustawy z 29.08.1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji (t.j. Dz.U. z 2011 r. Nr 231, poz. 1376 ze zm.) jest tożsamy z art. 53 k.k. (dyrektywy wymiaru kary). Brzmienie art. 132 ustawy z 9.06. 2006 r. o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 740 ze zm.) stanowi odbicie art. 18 § 1 k.k. (konstrukcja sprawstwa). Art. 238 ustawy z 9.04.2010 r. o służbie więziennej (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 713 ze zm.) jest nawiązaniem do konstrukcji art. 11 k.k. (kumulatywny zbięg przepisów), natomiast art. 109 ust. 3 ustawy z 9.06.2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 1310) jest odwzorowaniem art. 20 k.k. (niezależność odpowiedzialności karnej). Takich przykładów naliczyłem kilkadziesiąt w polskim ustawodawstwie dyscyplinarnym, a wskazane wyliczenie służy jedynie ilustracji tezy.

¹¹ E. Zielińska, *Odpowiedzialność zawodowa lekarza i jej stosunek do odpowiedzialności karnej*, Warszawa 2001, s. 161. Autorka zgłasza zasadny postulat wprowadzenia *de lege ferenda* przepisów części ogólnej kodeksu karnego, a przynajmniej przepisów dotyczących zasad odpowiedzialności i jej wyłączenia, form popełniania czynu i ogólnych dyrektyw wymiaru kary.

¹² J.R. Kubiak, J. Kubiak, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów*, Przegląd Sądowy 1994, nr 4, s. 5.

Podobnie K. Dudka dopuszcza stosowanie przepisów prawa karnego materialnego, podkreślając fakt przynależności prawa dyscyplinarnego do gałęzi prawa represyjnego¹³. Ponadto zwraca również uwagę, że obowiązująca w kodeksie postępowania karnego zasada trafnej represji karnej nakazuje sięgać po przepisy prawa karnego materialnego także ze względów gwarancyjnych.

Dostrzegając problemy związane z brakiem normatywnej regulacji pozwalającej stosować przepisy kodeksu karnego o karze łącznej, W. Kozielowicz sugeruje, by zamieścić stosowny przepis w przepisach regulujących odpowiedzialność sędziów, co pozwoli orzekać karę łączną w stosunku do sędziów¹⁴. Warto podkreślić, że z kolei w orzecznictwie SN panuje jednolity pogląd o braku podstaw do stosowania w sprawach dyscyplinarnych sędziów instytucji kary, o której mowa w przepisach kodeksu karnego¹⁵.

Nadmienić należy, że dopuszczalność orzekania kary łącznej przewidziano w przepisach dyscyplinarnych wobec adwokatów.

Natomiast A.J. Szwarc nie wskazuje, czy dopuszczalne jest stosowanie przepisów instytucji prawa karnego materialnego w postępowaniach dyscyplinarnych, zwraca zaś uwagę na konieczność wyraźnego uregulowania tej kwestii, tak aby rozstrzygnąć dopuszczalność stosowania przepisów określających formy stadialne i zjawiskowe, konstrukcję błędu, stan wyższej konieczności czy stosowania zasady *lex retro non agit*¹⁶.

W odniesieniu do omawianego zagadnienia należy stwierdzić, że skoro akceptujemy dopuszczalność stosowania głównych zasad odpowiedzialności karnej, a ustawodawca milczy w tym zakresie, należy przyjąć z uwagi na względy praktyczne, iż także w tym zakresie stosuje się wskazane regulacje. Nie ma zatem przeszkód, aby *in concreto* obwiniony odpowiadał za usiłowanie przewinienia dyscyplinarnego lub też wyłączono jego odpowiedzialność za przewinienie z uwagi na błąd czy działanie w stanie wyższej konieczności.

Z kolei P. Józwiak, analizując pragmatyki służbowe dotyczące odpowiedzialności dyscyplinarnej policjantów, dopuszcza stosowanie wielu instytucji prawa karnego materialnego w postępowaniach dyscyplinarnych w ramach tej grupy zawodowej¹⁷. Jednocześnie stwierdza, że nie występują poważne trudności w praktyce ze stosowaniem przepisów prawa karnego. Wynika to raczej

¹³ K. Dudka, *Odpowiednie stosowanie przepisów kodeksu postępowania karnego w postępowaniu dyscyplinarnym wobec notariuszy*, Rejent 2010, nr 3 (specjalny), s. 198.

¹⁴ W. Kozielowicz, *Stosowanie prawa karnego materialnego i procesowego w postępowaniu dyscyplinarnym w sprawach sędziów (zarys problematyki)*, [w:] *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, red. L. Leszczyński i in., Lublin 2005, s. 464. Autor proponuje, aby przepisy prawa o ustroju sądów powszechnych uzupełnić o odesłanie do odpowiedniego stosowania także przepisów rozdziału I–III k.k.

¹⁵ Zobacz liczne przykłady orzeczeń wymienione w wyroku SN z 20.03.2015 r., SNO 10/15, OSNwSD 2015, nr 1, poz. 19.

¹⁶ A.J. Szwarc, „Karny” charakter odpowiedzialności dyscyplinarnej w sporcie, [w:] *Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa z okazji siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Aleksandra Ratajczaka*, red. A.J. Szwarc, Poznań 1999, s. 282–285.

¹⁷ P. Józwiak, *Stosowanie prawa karnego materialnego i procesowego w postępowaniu dyscyplinarnym policjantów (zarys problematyki)*, [w:] *Odpowiedzialność dyscyplinarna w Policji*, red. P. Józwiak, W.S. Majchrowicz, Piła 2011, s. 29–31. Autor podkreśla

z faktu, że przepisy normujące odpowiedzialność dyscyplinarną policjantów zawierają szereg unormowań autonomicznie regulujących kwestie karnomaterialne.

W orzecznictwie sądów dyscyplinarnych, głównie w sprawach dotyczących prawników, od dawna nie tylko przeważa pogląd, ale istnieje niemal pełna jednomyślność dotycząca konieczności i zasadności sięgania do odpowiedniego stosowania przepisów kodeksu karnego. Twierdzi się, że możliwe jest w tym postępowaniu sięganie do odpowiedniego stosowania głównych zasad i instytucji prawa karnego. Wynika to zresztą z podobnej aksjologii przepisów postępowania karnego i postępowania dyscyplinarnego, a także ze stosowania przepisów kodeksu postępowania karnego w postępowaniach dyscyplinarnych. Podkreśla się konieczność sięgania po odpowiednie stosowanie przepisów kodeksu karnego, akceptuje się odpowiednie stosowanie wielu instytucji prawa karnego materialnego, a ściślej określających reguły przypisania przewinienia dyscyplinarnego przez odwoływanie się do zasady winy, stopnia społecznej szkodliwości czynu, a także zasad wymiaru kary, o których mowa w art. 53 k.k.¹⁸ Sąd Najwyższy dopuszczał również stosowanie konstrukcji karnego prawa materialnego, które umożliwiają traktowanie wielości zachowań jako jednego przestępstwa – przez wykorzystanie konstrukcji jednego przewinienia dyscyplinarnego w odniesieniu do kilku zachowań dokonanych w krótkich odstępach czasu w warunkach określonych w art. 12 k.k. lub wielu przewinień w warunkach unormowanych w art. 91 § 1 k.k. (ciągu przewinień dyscyplinarnych)¹⁹. W jednym z orzeczeń SN²⁰ stwierdził wprost, że funkcjonowanie zasady trafnej represji karnej „warunkowane jest koniecznością respektowania w omawianym postępowaniu [tj. dyscyplinarnym – P.C.] pewnych naczelnych reguł prawa karnego materialnego. W toku postępowania dyscyplinarnego należy sięgać – na zasadzie *analogii iuris* – do rozwiązań przewidzianych w kodeksie karnym”. Podobnie w jednym z najnowszych judykatów, SN na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów stwierdził, że „skoro odpowiedzialność dyscyplinarnej sędziów dotyczy określonych czynów, to właśnie w drodze analogii do zasad właściwych dla odpowiedzialności karnej, należy formułować zarzuty i kwalifikować przewinienia dyscyplinarne”²¹.

zasadność wprowadzenia dodatkowego przepisu nakazującego, aby w sprawach nieuregulowanych stosować odpowiednio rozdział II k.k.

¹⁸ Wyroki SN: z 22.06.2004 r., SNO 22/04, OSNwSD 2004, nr 1, poz. 3; z 17.04.2008 r., SNO 24/08, OSNSD 2008, nr 1, poz. 9; z 16.02.2009 r., SNO 97/08, OSNwSD 2009, nr 1, poz. 26; z 25.10.2016 r., SNO 41/16, LEX nr 2188801; z 25.10.2016 r., SNO 42/16, LEX nr 2149216. Szerzej zob. P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarne...*, s. 179–181.

¹⁹ Wyroki SN: z 8.10.2004 r., SNO 42/04, OSNwSD 2004, nr 2, poz. 47; z 14.07.2009 r., SNO 42/09, OSNwSD 2009, nr 1, poz. 61; z 4.06.2008 r., SNO 36/08, OSNwSD 2008, nr 1, poz. 56, z 3.10.2013 r. SNO 24/13, LEX nr 1381026; z 26.11.2014 r., SDI 35/14, LEX nr 1560209; z 26.05.2015 r., SNO 29/15, OSNwSD 2015, nr 1, poz. 38; z 1.12.2015 r., SNO 74/15, OSNwSD 2015, nr 1, poz. 74; z 9.06.2016 r., SDI 11/16, LEX nr 2057637; z 16.11.2016 r., SNO 37/16, LEX nr 2152404.

²⁰ Wyroki SN: z 5.11.2003 r., SNO 67/03, LEX nr 471880; z 4.03.2015 r., SNO 8/15, LEX nr 1723788.

²¹ Wyrok SN z 13.01.2017 r., SNO 57/16, LEX nr 2195673.

Zdaniem SN „nie budzi również wątpliwości dopuszczalność, a czasami wręcz konieczność odwoływania się w postępowaniu dyscyplinarnym do instytucji prawnych i rozwiązań przyjętych w powszechnym prawie karnym, takich chociażby, jak: wina jako podstawa odpowiedzialności i jej rodzaje, formy stadialne i zjawiskowe, zasady wyłączania odpowiedzialności, realny zbieg przewinień dyscyplinarnych”²². Sąd Najwyższy konsekwentnie dopuszcza również możliwość posiłkowania się definicją „stopnia społecznej szkodliwości” z art. 115 § 2 k.k. przy ocenie przewinienia dyscyplinarnego mniejszej wagi czy okolicznościach wpływających na umorzenie postępowania w trybie art. 17 § 1 pkt 3 k.p.k.²³

Warto nadmienić, że w piśmiennictwie brakuje wypowiedzi na temat możliwości stosowania w postępowaniach dyscyplinarnych reguły względniejszego stosowania ustawy dawnej (*lex mitior retro agit*). W jednym z ostatnich orzeczeń SN przyjął, że zasada intertemporalna sformułowana w art. 4 § 1 k.k. znajduje, odpowiednie zastosowanie w odniesieniu do kwestii przedawnienia przewinień dyscyplinarnych prokuratorów²⁴. Warto jednak mieć na uwadze, że przepisy regulujące odpowiedzialność dyscyplinarną prokuratorów zawierają odpowiednie stosowanie kodeksu karnego, tym niemniej także w odniesieniu do tych regulacji dyscyplinarnych, które niestety nie zawierają odpowiedniego stosowania przepisów tego kodeksu, należy dopuścić *per analogiam* możliwość stosowania ustawy względniejszej. Przemawiają za tym nie tylko podobne cele i funkcje odpowiedzialności dyscyplinarnej i karnej, ale także orzecznictwo SN dotyczące stosowania w postępowaniach dyscyplinarnych głównych zasad i instytucji prawa karnego. Konkluzja ta może mieć znaczenie przy zmianie katalogu kar dyscyplinarnych, a w szczególności w wypadku wprowadzenia nowych kar lub usunięcia surowych kar dyscyplinarnych.

Przywołane orzeczenia jednoznacznie dowodzą, że SN, orzekający w sprawach dyscyplinarnych, wypracował spójną koncepcję dotyczącą odpowiedniego stosowania przepisów kodeksu karnego oraz wielu instytucji przewidzianych w prawie karnym, mimo braku wyraźnej podstawy normatywnej nakazującej czy też zezwalającej na odpowiednie stosowanie przepisów części ogólnej kodeksu karnego. Nie zmienia to jednak faktu, że SN nie wskazywał podstawy prawnej swojej wykładni, lecz odwoływał się do orzeczeń, jakie zostały wydane wcześniej. Ponadto należy mieć na uwadze fakt, że SN orzeka w sprawach dyscyplinarnych na podstawie ustaw zawierających odesłanie do odpowiedniego stosowania kodeksu postępowania karnego, a nie wszystkie ustawy zawierają takie odesłanie. W takich wypadkach korzystanie z dorobku orzecznictwa dyscyplinarnego SN będzie niezwykle problematyczne.

²² Wyrok SN z 27.09.2015 r., SNO 47/15, OSNwSD 2015, nr 1, poz. 54.

²³ Wyroki SN: z 20.03.2014 r., SNO 4/14, OSNwSD 2014, nr 1, poz. 20; z 17.05.2016 r., SNO 11/16, LEX nr 2057638; z 18.07.2016 r., SNO 30/16, LEX nr 2089847. W tym ostatnim orzeczeniu SN stwierdził wprost, że „możliwe jest odpowiednie, aczkolwiek bardzo ostrożne, stosowanie także instytucji prawa karnego materialnego, w szczególności co do zasady odpowiedzialności na zasadzie winy, przesłanek winy, reguł wyłączenia odpowiedzialności karnej oraz konstrukcji stopnia społecznej szkodliwości deliktu dyscyplinarnego”.

²⁴ Wyrok SN z 2.11.2016 r., SDI 57/16, OSNKW 2017, nr 3, poz. 16.

5. *Jaka jest podstawa normatywna odpowiedniego stosowania kodeksu karnego?* Warto zatem postawić pytanie, czy możliwe jest jednak wskazanie podstawy normatywnej dla stosowania przepisów części ogólnej kodeksu karnego, która pozwala na odpowiednie stosowanie analizowanych przepisów. Gdyby hipotetycznie nie udało się ustalić podstawy normatywnej, oznaczałoby to, że sędziowie dyscyplinarni orzekają na podstawie zwyczaju, swobodnego uznania, a może nawet wewnętrznego i nieskrępowanego żadnymi regułami własnego przekonania. Brak wyraźnego wskazania przepisu prawnego, na podstawie którego następuje subsydiarne sięganie po rozwiązania karnomaterialne, oznaczałoby, że organy naruszają konstytucyjną zasadę legalizmu (art. 7 Konstytucji). Sądy zamiast stosowania obowiązującego prawa brałyby aktywny udział w jego tworzeniu w formie swoistych precedensów, czego na gruncie polskiego systemu prawnego nie sposób zaakceptować. W celu uniknięcia tego niebezpieczeństwa należy ustalić taką podstawę prawną, dokonując stosownych zabiegów interpretacyjnych na podstawie przepisów obowiązujących.

Hipotetycznym rozwiązaniem byłaby możliwość sięgnięcia po art. 116 k.k., który stanowi, że: „Przepisy części ogólnej tego kodeksu stosuje się do innych ustaw przewidujących odpowiedzialność karną, chyba że ustawy te wyraźnie wyłączają ich zastosowanie”. W piśmiennictwie i orzecznictwie wskazuje się, że odpowiedzialnością karną jest odpowiedzialność za przestępstwa powszechne i skarbowe, nie zaś odpowiedzialność represyjna²⁵. Tym samym należy odrzucić możliwość sięgania po art. 116 k.k., który swoim zakresem nie dotyczy odpowiedzialności dyscyplinarnej.

Do rozważenia jest także możliwość stosowania przepisów kodeksu karnego na podstawie występującego w przepisach dyscyplinarnych odpowiedniego stosowania kodeksu postępowania karnego. Nie budzi wątpliwości stwierdzenie, że bez uwzględnienia norm prawnomaterialnych stosowanie przepisów drugiego z kodeksów byłoby utrudnione. Jedną z funkcji przepisów procesowych jest przecież konieczność prawidłowego zastosowania przepisów prawa materialnego. Co więcej, wiele instytucji prawa karnego procesowego występuje również na gruncie przepisów prawa karnego materialnego. Przykładem jest wskazana w art. 115 § 11 k.k. i w art. 182 k.p.k. „osoba najbliższa”, przedawnienie z art. 101 k.k. i art. 17 § 1 pkt 6 k.p.k., odwołanie do struktury przestępstwa (art. 1 § 3 k.k. i art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k.), kontratypy (np. art. 25 k.k.) czy znikomy stopień społecznej szkodliwości (art. 1 § 2 k.k. i art. 17 § 1 pkt 3 k.p.k.). W orzecznictwie sądowym upatruje się źródła odpowiedniego stosowania kodeksu karnego w oparciu o stosowanie w postępowaniach dyscyplinarnych w zasadzie trafnej reakcji

²⁵ M. Grzybowski, *Konstytucyjne ujęcie odpowiedzialności karnej (uwagi na marginesie wykładni art. 42 ust. 1 Konstytucji)*, [w:] *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, t. II, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012, s. 129–146. Por. uchwała SN z 23.03.2011 r., I KZP 31/10, OSNKW 2011, nr 3, poz. 23 i cyt. lit. oraz orzecznictwo. Szczegółową argumentację dotyczącą niedopuszczalności stosowania art. 116 k.k. zob. A. Bojańczyk, *Z problematyki relacji między odpowiedzialnością dyscyplinarną i karną (na przykładzie odpowiedzialności dyscyplinarnej zawodów prawniczych)*, PiP 2004, nr 9, s. 18; P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarne...*, s. 104–110.

karnej (art. 2 § 1 pkt 1 k.p.k.). Zresztą trudno sobie wyobrazić skuteczne stosowanie przepisów procedury karnej bez stosowania kodeksu karnego. Odesłanie do prawa karnego procesowego, rozumianego jako wskazanie sposobów realizacji prawa karnego materialnego, oznacza, że intencją ustawodawcy jest, aby w prawie dotyczącym odpowiedzialności zawodowej obowiązywały również najważniejsze zasady prawa karnego.

Alternatywną możliwością dla stosowania przepisów kodeksu karnego jest sięganie po stosowanie art. 42 Konstytucji lub art. 6 EKPC²⁶. O ile przepisy konwencji nie znajdują zastosowania do każdej sprawy uznawanej przez prawo krajowe za dyscyplinarną, o tyle nie sposób w sprawach dyscyplinarnych odmówić konieczności respektowania standardu konstytucyjnego. Pojęcie odpowiedzialności karnej na gruncie art. 42 ust. 1 Konstytucji posiada autonomiczne znaczenie, przy czym jego desygnatów nie można interpretować przez pryzmat znaczeniowy poszczególnych pojęć przyjętych na gruncie ustaw zwykłych. Trafnie T. Sroka wskazuje, że „pod konstytucyjnym pojęciem odpowiedzialności karnej należy rozumieć zarówno ustawowe pojęcie odpowiedzialności karnej, jak i wszystkie inne przypadki odpowiedzialności o charakterze represyjnym, w tym i odpowiedzialność dyscyplinarną”²⁷. Zarówno konstrukcja wielu przewinień dyscyplinarnych, sposób przypisywania odpowiedzialności, obowiązywanie reguły *nullum culpa sine lege*, *nullum crimen sine lege*, a także brzmienie art. 8 ust. 2 Konstytucji potwierdzają cytowaną konstatację. Choć zatem dopuszczalne jest powołanie się w postępowaniu dyscyplinarnym na stosowanie przepisów Konstytucji, to jednak z uwagi na lapidarność konstytucyjnej regulacji trudno na podstawie przepisów konstytucyjnych rozstrzygnąć dopuszczalność stosowania unormowań kodeksu karnego o formach stadialnych i zjawiskowych, czasie i miejscu popełnienia czynu, zatarcia skazania lub też przepisów o karze łącznej. Niewątpliwie natomiast brzmienie i znaczenie poszczególnych zasad konstytucyjnych (domniemanie niewinności, prawo do obrony, jawność rozprawy, prawo zaskarżania orzeczeń, prawo do sądu czy standard uczciwego procesu) mogą być przydatne dla określania modelu postępowania dyscyplinarnego lub nawet statusu stron tego postępowania.

6. *Wnioski de lege ferenda*. Z zaprezentowanych powyżej tez wynikają następujące konkluzje, które powinny stanowić nie tylko zaproszenie do dalszej dyskusji na temat odpowiedniego stosowania przepisów prawa karnego materialnego w postępowaniach dyscyplinarnych, ale przede wszystkim są postulatami dla ustawodawcy, który powinien niezwłocznie podjąć stosowne kroki legislacyjne w celu poprawy aktualnego stanu prawnego.

W obowiązujących przepisach, normujących postępowanie dyscyplinarne, z reguły brak jest regulacji pozwalającej na stosowanie w tym postępowaniu przepisów kodeksu karnego. Zasadne jest podjęcie prac legislacyjnych nowelizujących obowiązujące przepisy dyscyplinarne w zakresie doprecyzowania formu-

²⁶ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r., zmieniona Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, ratyfikowana przez Polskę 19.01.1993 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.).

²⁷ T. Sroka, *Realizacja zasady...*, s. 6.

ły odpowiedniego stosowania przepisów prawa karnego w rozproszonym stanie normatywnym.

De lege ferenda pożądane byłoby sformułowanie nowej dyspozycji art. 116 k.k., tak aby przepis ten przyjął brzmienie: „Przepisy części ogólnej tego kodeksu stosuje się odpowiednio do innych ustaw przewidujących odpowiedzialność karną lub dyscyplinarną, chyba że ustawy te wyraźnie wyłączają ich zastosowanie”. W ten sposób jedna zmiana normatywna pozwoliłaby usunąć wątpliwości związane ze stosowaniem przepisów karnomaterialnych nie tylko w ustawach prawnych, ale także innych, w których przewidziano odpowiedzialność dyscyplinarną. Propozycja ta zawiera nie tylko rozszerzenie zastosowania tego przepisu o odpowiedzialność dyscyplinarną, ale prowadzi również do zmiany stosowania „wprost art. 116 k.k.” na stosowanie „odpowiednio”. Rozwiązanie to nie wymagałoby nowelizacji kilkudziesięciu ustaw przewidujących odpowiedzialność dyscyplinarną wśród rozmaitych profesji.

Trudno jednak oczekiwać, aby zmieniono brzmienie art. 116 k.k., ponieważ tak rewolucyjne rozszerzenie zastosowania tego przepisu na wszystkie postępowania dyscyplinarne jest rozwiązaniem kontrowersyjnym, które mogłoby prowadzić do nieprzewidzianych skutków dla całego systemu prawnego. Nie ma przeszkód, aby stopniowo zmieniać przepisy ustaw segmentowych (pragmatyk służbowych). Wyłącznie z tych powodów sugeruję, aby ewentualnie rozważyć przemyślaną nowelizację przepisów ustaw dyscyplinarnych przez zamieszczenie klauzuli: „W sprawach nieuregulowanych stosuje się odpowiednio przepisy ustawy z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 ze zm.) oraz ustawy z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555 ze zm.)”. Odesłanie do całego kodeksu karnego, a nie tylko części ogólnej pozwoli w szerszym zakresie może być niekiedy niezbędne przy wykładni pojęć z części szczególnej kodeksu karnego.

Uwzględnienie jednej z tych propozycji nie wyklucza równoczesnej zmiany w ustawach dyscyplinarnych w zakresie różnych instytucji dyscyplinarnych. Mając na względzie obowiązujące regulacje dyscyplinarne oraz uwzględniając cele i funkcje odpowiedzialności dyscyplinarnej, należałoby opowiedzieć się za stosowaniem przepisów kodeksu karnego o priorytecie ustawy względniejszej, kontratypach, błędzie, formach stadialnych i formach zjawiskowych. Jednak taki pogląd ten nie znajduje wystarczającego, a nawet jakiegokolwiek uzasadnienia w przepisach dyscyplinarnych *de lege lata*. Bez wątplenia bowiem można wyrazić stanowisko przeciwne, którego nie będzie można podważyć. Wprowadzenie nowelizacji nie tylko w zakresie klauzuli odpowiedniego stosowania pozwoliłoby ułatwić praktyczne stosowanie przepisów czy też otworzyć nowe możliwości na stosowanie przepisów o karze łącznej czy zatarciu skazania w wypadku kary dożywotniego pozbawienia możliwości wykonywania zawodu.

Jeśli ustawa zawiera odpowiednie stosowanie przepisów kodeksu postępowania karnego, należy z powołaniem się nie tyle na względy wykładni teleologicznej, ile również wykładni systemowej w sferze prawa represyjnego dopuścić możliwość odpowiedniego stosowania nie tylko fundamentalnych zasad odpowiedzialności karnej, ale także wielu instytucji prawa karnego.

Względ na zasadę trafnej represji karnej (art. 2 § 1 pkt 2 k.p.k.), podobna aksjologia odpowiedzialności karnej (postępowania karnego) i odpowiedzialności dyscyplinarnej (postępowania dyscyplinarnego, wiele przenikających się instytucji w tych dwóch sferach prawnych, niemal analogiczny status oskarżonego i obwinionego) dopuszcza stosowanie także przepisów prawa karnego materialnego.

Należy podkreślić, że dopuszczalne jest stosowanie przepisów Konstytucji w tych wypadkach, gdy poszczególne pragmatyki dyscyplinarne nie zawierają w ogóle jakiegokolwiek klauzuli nakazującej odpowiednie stosowanie przepisów kodeksu karnego lub kodeksu postępowania karnego. Organy dyscyplinarne nie mogą przecież powołać się na fakt, że występuje luka prawna. W takim przypadku należy odwoływać się do gwarancji wytworzonych w orzecznictwie TK w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej. Zdając sobie sprawę z różnic między reżimami odpowiedzialności dyscyplinarnej, można twierdzić, że niezależnie od pragmatyki służbowej cele i funkcje ustanawiania różnych rodzajów odpowiedzialności są tożsame. Istnieją zatem racje przemawiające za tym, aby uznać, że skoro dopuszczalne jest stosowanie określonej zasady prawnej (instytucji) w jednej ustawie dyscyplinarnej, to *per analogiam* można stosować ją także na gruncie innej ustawy dyscyplinarnej, w której taka instytucja (zasada) nie występuje. Przemawia za tym względ na wykładnię systemową, a także teleologiczną wskazanych przepisów.

Przepisy części ogólnej kodeksu karnego należy stosować wyłącznie odpowiednio, a zatem uwzględniając model i funkcje postępowania dyscyplinarnego oraz cele i specyfikę odpowiedzialności dyscyplinarnej. Nie jest dopuszczalne w żadnej mierze automatyczne i bezrefleksyjne stosowanie tych przepisów wprost, co niestety jest częstym problemem w praktyce orzeczniczej. Organ dyscyplinarny jest zobowiązany w każdym przypadku wybrać, którą z trzech możliwości, jakie narzuca formuła odpowiedniego stosowania, należy wybrać. Niejednokrotnie rozstrzygnięcie wydaje się intuicyjne, aczkolwiek znajomość piśmiennictwa i orzecznictwa ułatwi korzystanie z tej formuły, co jest niezbędne w tych aktach normatywnych, w których brakuje precyzyjnego uregulowania danej kwestii. Niewątpliwie formuła odpowiedniego stosowania kodeksu karnego nie ułatwia pracy organom stosującym przepisy w praktyce orzeczniczej, aczkolwiek nie sposób sobie wyobrazić rezygnacji z tej formuły.

Stosowanie przepisów prawa karnego materialnego w postępowaniach dyscyplinarnych wymaga szczególnej uwagi w przypadku tych postępowań, które toczą się na podstawie ustaw niezawierających formuły odpowiedniego stosowania przepisów kodeksu karnego oraz kodeksu postępowania karnego. W szczególności dotyczy to tych ustaw, w których nie uregulowano instytucji w sposób analogiczny do przewidzianych w kodeksie karnym. Nawet kierując się wskazanymi wyżej dyrektywami, nie można doprowadzić do sytuacji, że orzeczenie wydane na podstawie takich dyrektyw będzie niesprawiedliwe i niezgodne z duchem prawa. Wymaga to starannego wykonywania swoich obowiązków przez osoby stosujące przepisy dyscyplinarne. Żaden, nawet najlepiej skonstruowany przepis, nie zagwarantuje prawidłowego wyroku, jeśli nie zostanie właściwie zastosowany. W końcu prawo to nie tylko przepisy, lecz przede wszystkim ludzie, którzy je stosują.

Applying the Criminal Code in disciplinary proceedings

The aim of the paper is to discuss the application of the Criminal Code and other measures provided for in criminal law in disciplinary proceedings in the Polish legal system. Many statutes regulating disciplinary proceedings contain provisions on the application *mutatis mutandis* of the provisions of the Code of Criminal Procedure, but the formula according to which in matters not governed by the disciplinary provisions of statutory law, the measures and provisions of the Criminal Code should be applied is used very rarely.

In the case law of disciplinary tribunals, there are many problems with the application of criminal law notions, such as the degree of social harmfulness, the types of criminal offences, including inchoate offences, the degrees of culpability, the sentencing guidelines, the concurrence of offences, and concurrent/consecutive sentences. The author presents the achievements of legal scholars and Supreme Court case law in such matters and proposes legislative amendments aiming to change the current Art. 116 of the Criminal Code, by extending its application also to cases involving disciplinary liability or, alternatively, changing the solutions used in a number of disciplinary statutes.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność dyscyplinarna, postępowanie dyscyplinarne, kodeks karny, odpowiednie stosowanie przepisów kodeksu karnego, zawód prawnika, organy dyscyplinarne

Keywords: *disciplinary liability, disciplinary proceedings, Criminal Code, application of the Criminal Code mutatis mutandis, the legal professions, disciplinary bodies*